

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

آهنگ جویباران

بررسی مضامین، ساختار و مبانی زیبایی شناسی

غزلیات استاد محمد عابد تبریزی

www.ketab.ir

حسن عبدالله زاده

سرشناسه	: عبداللهزاده، حسن، ۱۳۵۷
عنوان و نام پدیدآور	: آهنگ جویباران: بررسی مضامین، ساختار و مبانی زیبایی‌شناسی غزلیات استاد محمدعابد تبریزی / حسن عبداللهزاده
مشخصات نشر	: تبریز: منشور، ۱۳۹۰.
مشخصات ظاهری	: ۳۰۴ ص: وزیری
شابک	: ۹۷۸-۹۶۴-۶۰۱۵-۷۳-۹
وضعیت فهرست‌نویسی	: فیبا
یادداشت	: کتابنامه: ص. [۳۰۱]-۳۰۳.
موضوع	: عابد، محمد، ۱۳۱۴-۱۳۸۵. -- نقد و تفسیر
موضوع	: شعر فارسی -- قرن ۱۴ -- تاریخ و نقد
رده‌بندی کنگره	: PIR ۸۱۴۸/الف ۲ ی ۱۳۹۰ ۸۷
رده‌بندی دژی	: ۱/۶۲ ق۸
شماره کتابشناسی ملی	: ۲۶۱-۹۸

- ◆ عنوان کتاب: آهنگ جویباران
- ◆ مؤلف: حسن عبداللهزاده
- ◆ ناشر: انتشارات منشور ۵۵۵۴۲۱۹-۵۵۳۵۳۸۹
- ◆ موضوع: بررسی مضامین، ساختار و مبانی زیباشناسی غزلیات استاد محمدعابد تبریزی
- ◆ نوبت چاپ: اول - تبریز - قطع وزیری - زمستان ۱۳۹۰ - ۳۰۴ ص
- ◆ لیتوگرافی، چاپ، صحافی: صاحب کوثر
- ◆ حروفچینی: آیشن کامپیوتر
- ◆ خوشنویسی روی جلد: استاد داود نیکنام
- ◆ طراحی روی جلد: مرتضی بخت شکوهی
- ◆ تیراژ: ۵۰۰ جلد
- ◆ شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۶۰۱۵-۷۳-۹ ISBN: 978-964-6015-73-9
- ◆ آدرس ناشر: تبریز - میدان نماز - ابتدای خیابان شریعتی شمالی - ساختمان ۱۵۰
- ◆ تلفن: ۵۵۳۵۳۸۹-۵۵۵۴۲۱۹
- ◆ به اهتمام معاونت فرهنگی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی
- ◆ اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان آذربایجان شرقی
- ◆ انجمن ادبی استاد عابد تبریزی

کلیه حقوق برای مؤلف محفوظ است

علت عاشق ز علت‌ها جداست

عشق اسطرلاب اسرار خداست

نی وجود آدمی که مودع به اسرار عشق الهی است، از روزگاری که در قوس نزول، از نیستان اعلیٰ علین معشوق ازل هبوط کرد و در اسفل سافلین خاک اسیر گشت، همواره در نفیر و ندا بوده است و سیمرغ جان وی در پی قاف تجرید قاب قوسین، اشتیاق قوس صعودی به عالم اسرار لاهوت و نیستان جمال و جلال ملکوت و جبروت و لاهوت حضرت حق جل و علا را داشته است. بدینگونه بود که طوطی گویای اسرار شکرستان حقیقت، بث الشکویای عاشقانه در فراق محبوب خویش آغاز نمود و آن شمس اسرائیلی را «شعر» نام نهاد.

و شعرا نغمه‌سازان بوسان الهی و عدلییان گلستان ربوبی‌اند که ترنم الحان الهیه را در بسیط جان انسان‌ها می‌فشانند و مطلع اوزان قدسه را در فراخنای حیات آدمی می‌سرایند و آدمیان را به میهمانی ملکوت می‌برند و چشم‌ها را بر ضیافت نور می‌کشایند.

در میان همه‌ی قوالب شعریه، اشعاری که رابطه‌ی عینی با عشق عرفانی و آن‌چه مذکور افتاد، دارند و در تاریخ ادبیات ما برجسته‌تر، زیباتر و ماندگارتر بوده‌اند. غزل‌های عارفانه هستند؛ چون غزلیات عارفانه‌ی شورانگیز سنایی، عطار و مولانا.

در روزگار ما نیز مصداق بارز شاعران عاشق و عاشقان شاعر که غزل عرفانی را وجهی همت خویش قرار داده‌اند و با تغزلات عاشقانه و عارفانه مشام حساس طالبان حقیقت را معطر به شمیم غود مجمر سوز عشق الهی نموده‌اند، شادروان مولانا محمدعابد تبریزی قدس سره الشریف است. این شاعر بزرگ معاصر که نعم‌البدل شعرای پیشین و خاتم‌الشعرا شعر عاشورایی است، علاوه بر دیوان اشعار خود که شامل غزلیات و قصاید می‌باشد، در سه اثر نفیس و جاودانه‌ی خود یعنی *ماه در محاق*، *مهر در شفق*، *ستاره سحرگاهی* که در مدایح و مرثیاتی اهل بیت عصمت و طهارت علیهم‌الاف‌التسلیم الثانی باشد نیز شیوه‌ی رایج و مرسوم مدیحه و مرثیه را تغییر داده، از بیان وقایع به شکل مألوف استکفاف برزیده، غزلواره‌های زیبایی آفریده است؛ به گونه‌ای که هر یک از اشعار پر ارج و اوج ایشان یک تغزل بسیار زیبا محسوب می‌شود و با وسعت مشرب عاشقانه و عارفانه به وقایع عاشورا و کربلا به دید تغزل می‌نگرد و عشقبازی سلاله‌های نور و دریا‌های آفتاب را با حضرت معشوق ازل و ابد به دیدار می‌نشیند و به اشراق ربّانی آینه‌های جان خویش را در تالوگاه انوار ربّانی، مترصد می‌کند و شعاعی از این روابط عاشقانه را بر دل‌های ما می‌تاباند و زیباترین غزل‌ها را برای آل الله می‌سراید و چنانکه حضرت امام صادق (ع) فرمودند: ما قال فینا قائلٌ بیئتُ شعر حتی یؤید بروح القدس (الغدیر، ج. ۲، ص ۳) «هیچ شاعری در خصوص ما اهل

بیت یک بیت شعر نمی‌سراید مگر این که از جانب روح‌القدس تأیید می‌گردد»، مؤید به تأییدات حضرت روح‌القدس می‌گردد.

اینک در آستانه‌ی تجلیل از مقام این شاعر ملکوتی ساحر بیان، بر ما پروردگان مکتب آن نادره‌ی دوران و خالصه‌ی انسان، فرض است که این استاد بی‌بدیل و شاعر بی‌عدیل شعر فارسی و ترکی را به طالبان حقایق الهیه و مشتاقان حرم عشق و الفت و دلدادگان محبت و مونسان غم غربت بشناسانیم و ابعاد عظیم شعر و هنر این فرهیخته‌ی روزگار و ترسیده‌ی کردگار و آمیخته‌ی عز و وقار را در حد بضاعت مزجاء خویش معرفی نماییم؛ اما براساس این قاعده که معرف باید اعلی و اجلی از معرف باشد و چنین صفتی در خویش نمی‌یابیم، تنها پای ملخی در پیشگاه سلیمان می‌بریم و کلاف نخ‌ی در بازارگاه یوسف کنعان و ماحضر درویش در بازارگاه حضرت سلطان.

قبل از این، آثاری ارزشمند از دوست فاضل و دانشمند جناب آقای فانی تبریزی در معرفی آثار و احوال این استاد بزرگ، چون عابد خلوت نشین، رخسایار، آن ماه در محاق شده و نگار پرده‌نشین که اثر اخیر گزیده‌ی اشعار استاد مولانا عابد تبریزی می‌باشد، از حریم کتمان به عرصه‌ی عیان آمده و فیض انتشار یافته است.

کتاب حاضر که «آهنگ جویباران» نامیده شده است، پایان‌نامه‌ی دوست عزیزم، جناب آقای حسن عبدالله‌زاده برای اخذ درجه‌ی کارشناسی ارشد زبان و ادبیات فارسی از دانشگاه تبریز تحت موضوع جمال‌شناسی غزلیات استاد محمد عابد تبریزی است. این اثر اولین کتاب پژوهشی در باب عابدشناسی است که توسط انجمن ادبی مولانا عابد تبریزی منتشر می‌شود و خوانندگان عزیز و صاحب‌نظران معزز، دقت علمی و تتبع وافر و انشای شیوای آن را البته خواهند ستود.

انجمن ادبی جناب استاد عابد تبریزی، در جهت بزرگداشت مقام علمی و ادبی و هنری استاد عابد، رسالت خویش می‌داند با برگزاری بزرگداشت‌ها برای پاسداشت عظمت، مغربت و هنر شاعران این خطه‌ی عالم‌پرور و شاعرساز و تجلیل از تلاش‌ها و زحمات بی‌دریغ این هنرمندان، چراغ روشن فرا راه دوستداران شعر و ادب و فعالان هنری بی‌فروزد و انتشار آثار ارزشمند در خصوص هر نوع شعر از جمله شعر آیینی و تربیت شعرای جوان و فعالیت علمی در عرصه‌ی هنر ذوقی، راهی فراسوی علاقه‌مندان گشاید. امید که با عنایت حق تعالی توفیق، رفیق راهمان باشد و موفقیت موافق مسیرمان. ان‌شاءالله.

و آخر دعوانا ان الحمد لله رب العالمین

والصلوة والسلام علی نبینا و آله الطاهرین المطهرین

علی حاجی بلند

انجمن ادبی استاد عابد تبریزی

تبریز - دیماه ۱۳۹۰

فهرست مطالب

۱۵	مقدمه
۱۹	فصل اول: کلیات
۲۰	شرح حال استاد محمد عابد تبریزی
۲۷	درآمدی بر غزلسرایي از آغاز تا امروز
۴۰	فصل دوم: مضامین
۴۳	اعتقادات دینی و مذهبی
۵۴	تعلیمی و اخلاقی
۸۰	زندگی
۸۳	شکوه‌ها و انتقاده‌ها
۹۲	عرفان و تصوف
۱۰۱	عشق
۱۸۰	طبیعت
۱۸۴	مضامین متفرقه
۱۹۰	جدول بسامد مضامین در غزل‌ها
۱۹۶	اقتباس و اشتراک در مضامین
۲۰۸	مثال‌هایی از مضامین و تعبیرات بکریا کم استعمال در دیوان استاد عابد

- ۲۱۱ مثال‌هایی از مضامین مکرر و مستعمل
- ۲۱۵ **فصل سوم : ساختار**
- ۲۱۷ **ساختار زبانی**
- ۲۱۷ آوردن عبارت معرفه به جای عبارت نکره
- اعتقاد به زبان و فکر شعری و عدم استفاده از کلمات بازاری و محاوره‌ای عصر و موضوعات
- ۲۱۸ روز در شعر
- ۲۱۸ استفاده از الف اطلاق
- ۲۱۸ استفاده از عبارت قدیمی «خدای را»
- ۲۱۹ استفاده از کلمات قدیمی
- ۲۱۹ استفاده از افعال قدیمی
- ۲۱۹ آوردن «بای تاکید» در اول فعل ماضی ساده
- ۲۲۰ استفاده از فعل معین «استی» به جای فعل معین «ای» در دوم شخص مفرد ماضی نقلی
- ۲۲۰ آوردن «همی» در اول ماضی استمراری یا «می» در اول و «ی» در آخر
- ۲۲۰ آوردن «یاء» در آخر سوم شخص مفرد فعل ماضی ساده یا «می» در اول و «یاء» در آخر
- ۲۲۱ آوردن «همی» در اول و «ی» در آخر فعل ماضی ساده
- ۲۲۱ کاربرد فعل نهی با پیشوند «م»
- ۲۲۱ آوردن پیشوند «باء» در فعل امر
- ۲۲۱ فعل امر بدون پیشوند «باء»
- ۲۲۲ استفاده از افعال و مصادر در معنی یا شکلی دیگر
- ۲۲۲ استفاده از مصدر لازم به جای مصدر متعدی
- ۲۲۳ استفاده از فعل معلوم به جای فعل مجهول
- ۲۲۳ استفاده از مصدر به جای فعل
- ۲۲۳ جدا سازی پیشوند نفی از فعل ربطی و تام
- ۲۲۳ اسناد فعل مفرد به فاعل جمع

- استفاده از افعال غیر متداول در زبان شعرتحت تأثیر دستور زبان ترکی و غیر آن..... ۲۲۴
- استفاده از فعل « هست » به جای « است » ۲۲۴
- استفاده از فعل « استی » به جای « هستی » و سایر مشتقات « استن » به جای « هستن » ۲۲۴
- استفاده از فعل التزامی به جای فعل اخباری ۲۲۵
- استفاده از فعل اسماری به جای فعل التزامی ۲۲۵
- فاصله انداختن بین دو جزء یک فعل مرکب ۲۲۵
- جمع بستن کلمات عربی با « ان » فارسی ۲۲۶
- استفاده فراوان از « را » ی فکئ اضافه ۲۲۶
- استفاده از حروف ربطی زاید ۲۲۶
- استفاده از حرف اضافه زاید ۲۲۶
- آوردن حرف اضافه « اندر » به جای « در » ۲۲۷
- آوردن یک متمم با دو حرف اضافه ۲۲۷
- استفاده از برخی حروف اضافه در معانی غیر از معانی اصلی ۲۲۷
- استفاده از حرف ربط « که » در معنی « زیرا » ۲۲۸
- حذف بسیار زیاد « را » ی مفعولی ۲۲۸
- حذف « که » ربطی ۲۲۸
- رواج حذف جروف اضافه ۲۲۹
- رواج حذف بدون قرینه لفظی ۲۲۹
- کاربرد ضمیر آن به جای او ۲۳۰
- کاربرد ضمیر او به جای آن ۲۳۰
- ارجاع ضمیر به ما بعد ۲۳۰
- آوردن ضمیر متصل به جای (حرف اضافه « به » + ضمیر منفصل) ۲۳۱
- آوردن ضمیر متصل به جای (حرف اضافه « برای » + ضمیر منفصل) ۲۳۱
- آوردن ضمیر متصل به جای (ضمیر منفصل + حرف « را ») ۲۳۲

- ۲۳۲ آوردن ضمیر متصلی که مضاف الیه یک کلمه است در انتهای کلمه‌ای دیگر
- ۲۳۲ استفاده از ضمیر مشترک «خویش» به جای ضمیر «خود» که متداولتر است
- ۲۳۳ تاکید با ضمائر (خاص یا مشترک)
- ۲۳۳ جابجایی ارکان جمله
- ۲۳۳ کاربرد فراوان اضافه اقترانی
- ۲۳۴ صفت و موصوف مقلوب
- ۲۳۴ کاربرد صفت به جای موصوف
- ۲۳۴ کاربرد «یکی» به جای «یکبار»
- ۲۳۵ استفاده از کلمات ممال
- ۲۳۵ گرایش به استفاده از واژه های عربی
- ۲۳۵ ایجاز و غلبه معنی بر لفظ
- ۲۳۶ وجود ابهام هایی نه چندان پیچیده در شعر
- ۲۳۷ ساختار آوایی
- ۲۳۷ مردّف بودن اکثر غزلیات ایشان
- ۲۳۷ بسامد انواع ردیف ها در غزلیات استاد عابد
- ۲۳۸ محور و اوزان عروضی
- ۲۳۸ جدول محور و اوزان عروضی و بسامد آنها در غزلیات
- ۲۳۹ جدول اوزان متفق الارکان
- ۲۴۰ جدول اوزان متناوب الارکان
- ۲۴۰ جدول اوزان مختلف الارکان
- ۲۴۱ اوزان دوری
- ۲۴۱ نحوه کاربرد اوزان عروضی در دوره های مختلف شعر
- ۲۴۴ ساختار هنری (زیبایی شناسی)
- ۲۴۷ شکل شناسی غزل

۲۴۷ فراوانی تعداد ابیات غزل‌ها
۲۴۷ جدول فراوانی غزل‌ها بر اساس تعداد ابیات
۲۴۸ غزل‌های بدون تخلص
۲۴۸ رعایت وحدت موضوع در محور عمودی اکثر قریب به اتفاق غزل‌ها
۲۴۸ استفاده از اختیارات شاعری
۲۴۹ عیوب قافیه
۲۴۹ الف) ایطای حلی
۲۵۰ ب) ایطای خفی
۲۵۰ ج) شایگان
۲۵۰ استفاده از اختیارات شاعری در قافیه
۲۵۰ قافیه‌های بدیعی
۲۵۰ الف) اعنات یا لزوم ما لا یلزم
۲۵۲ ب) تجنیس: استفاده از جناس در قافیه
۲۵۴ ج) قافیه معموله
۲۵۶ بیان
۲۵۶ تشبیه بلوغ
۲۵۶ تشبیه مضمیر
۲۵۶ تشبیه حسّی به حسّی
۲۵۷ تشبیه عقلی به عقلی
۲۵۷ تشبیه حسّی به عقلی
۲۵۷ تشبیه عقلی به حسّی
۲۵۸ تشبیه تفضیل
۲۵۸ تشبیه مرکب
۲۵۹ تشبیه مشروط

- ۲۵۹ اضافه تشبیهی
- ۲۵۹ تشبیه جمع
- ۲۶۰ تشبیه تمثیل
- ۲۶۰ مجاز
- ۲۶۰ کنایه
- ۲۶۱ تعریض
- ۲۶۱ استعاره مصرحہ
- ۲۶۲ استعاره بالکنایہ
- ۲۶۲ استعاره تہکمیہ
- ۲۶۳ صنایع بدیعی (لفظی)
- ۲۶۳ جناس مرکب
- ۲۶۳ جناس اشتقاق (مصوت بلند)
- ۲۶۳ جناس خطی
- ۲۶۳ جناس ناقص
- ۲۶۳ جناس زاید (مذیل)
- ۲۶۴ جناس تام
- ۲۶۴ جناس ریشہ (اشتقاق)
- ۲۶۵ موازنہ
- ۲۶۵ جناس زاید (مطرف)
- ۲۶۵ جناس مطرف
- ۲۶۵ سجع مطرف
- ۲۶۶ سجع متوازی
- ۲۶۶ سجع متوازن
- ۲۶۶ جناس شبہ اشتقاق

۲۶۶	تکرار واژه
۲۶۷	تکرار هجا
۲۶۷	واج آرایی
۲۶۸	رد الصدر على العجز
۲۶۸	تتابع اضافات
۲۶۸	قلب مطلب و طرد و عکس
۲۶۹	رد المطلع
۲۷۰	صنایع بدیعی (معنوی)
۲۷۰	مراعات نظیر
۲۷۰	حسن تعلیل های فراوان و بسیار دلنشین
۲۷۰	اغراق و مبالغه
۲۷۱	تجاهل العارف
۲۷۱	ایهام
۲۷۲	ایهام تناسب
۲۷۲	تضاد
۲۷۲	متناقض نماهای بسیار زیبا
۲۷۳	ذو وجهین
۲۷۳	استخدام (وجه شبه دو گانه)
۲۷۴	لف و نشر مرتب
۲۷۴	سیاقه الاعداد
۲۷۴	استفاده فراوان از تمثیل و ارسال المثل
۲۷۵	حشو ملیح
۲۷۵	ترکیب سازی
۲۷۶	حسن مقطع

- سوال و جواب ۲۷۶
- تصویرسازی‌های بسیار زیبا ۲۷۶
- آوردن مصرع یا عبارت عربی در بین ابیات فارسی ۲۷۶
- قابلیت مثل سایره شدن ۲۷۷
- طنز ۲۷۷
- تلمیح ۲۷۷
- اقتباس ۲۷۸
- حلّ یا تحلیل ۲۸۰
- تضمین ۲۸۱
- اقتفا (استقبال) ۲۸۲
- درآمدی بر سبک‌شناسی ۲۸۸
- سبک خراسانی یا ترکستانی : (نیمه دوم قرن ۳ تا پایان قرن ۵) ۲۸۸
- سبک حدّ واسط (قرن ۶) ۲۸۹
- سبک عراقی (قرن ۷ تا قرن ۱۰) ۲۹۰
- سبک حد واسط عراقی و هندی (مکتب وقوع- مکتب واسطخت) ۲۹۱
- سبک هندی (اوایل قرن ۱۱ تا اواسط قرن ۱۲) ۲۹۲
- سبک دوره بازگشت (اواسط قرن ۱۲ تا اواسط قرن ۱۳) ۲۹۲
- سبک حد واسط دوره بازگشت و شعر نو (اواخر قرن ۱۳ و اوایل قرن ۱۴) ۲۹۳
- سبک شعر نو (قرن ۱۴) ۲۹۳
- سبک شناسی غزلیات استاد عابد ۲۹۵
- نتیجه‌گیری ۲۹۷
- منابع و مآخذ ۳۰۱

مقدمه

بیان مسئله

استاد محمد عابد تبریزی شاعر سنت گرای معاصر در سال ۱۳۱۴ در شهر تبریز متولد شد. پدرش مولانا یتیم از شعرای مشهور تبریز در عرصهٔ مرثیه سرایی بود. هرچند که شهرت استاد عابد نیز همچون پدرش بیشتر در سرودن مرثیه و شعر مذهبی و ولایی است، اما ناشناختگی در سایر انواع شعر به معنی مهارت کم او در آنها نیست و چنانکه در بخش «زندگی، احوال و آثار استاد عابد» خواهد آمد، شعرا و محققان سرشناس معاصر او را از جمله شعرای توانای عصر خوانده و برخی اشعار او را یادآور اشعار شعرای بزرگ ادب فارسی برشمرده‌اند. اطلاعات گسترده استاد در انواع علوم اسلامی از جمله تفسیر، فقه، اصول و فلسفه، از حفظ بودن کل قرآن مجید و بخشی از نهج البلاغه، آشنایی او با اشعار شاعران برجستهٔ عرب، تتبع فراوانش در دواوین شعرا، در کنار ذوق سرشار ادبی و خیال دور پرواز، او را به شاعری توانا در ادبیات معاصر تبدیل کرده است.

از نکات برجسته در خصوص او می‌توان به توانایش در سرودن شعر در تمام قالب و انواع مضامین شعری، یکدست بودن قریب به اتفاق اشعار از نظر ادبی و هنری، اسواری الفاظ و غنای معنی در شعر و اخلاق گرایی او اشاره کرد. با وجود این ویژگی‌های برجسته و شایستگی‌های فراوان علمی و ادبی، دلایلی چند از جمله شهرت گریزی و فروتنی خود استاد و عدم چاپ دیوان اشعار او در زمان حیات^۱ و... مانع از شناخت بایستهٔ او در مجامع ادبی و در بین عموم مردم شد و او نیز همچون بسیاری از فضلای شهرمان در گمنامی زیست و در گذشت.

۱ - دیوان اشعار استاد عابد، دو سال بعد از فوت ایشان و به کوشش آقای جمشید علیزاده چاپ شد.

اهمیت طرح موضوع

بی‌شک می‌توان استاد عابد را - به شهادت تمام کسانی که از نزدیک با او آشنا بودند؛ از جمله شاگردان و دوستان و به گواهی بیت سروده‌هایش، یکی از شعرا و هنرمندان متعهد قرن و شعرش را در تمام انواع و قالب‌ها یکی از نمایندگان برتر هنر و شعر متعهد معاصر معرفی کرد و از آنجایی که آثار فاخر ادبی، به ویژه از نوع متعهد آن، نقش انکارناپذیری در ارتقای ذوق و سلیقه هنری مردم و اعتلای فرهنگ جامعه دارند، معرفی چنین هنرمندانی به مردم جامعه، یک نیاز ضروری به نظر می‌رسد.

گذشته از دلیل مذکور، ضرورت نشان دادن ظرفیت‌های مغفول علمی، ادبی و هنری خطه آذربایجان و تذکر نسبت به لزوم توجه به چنین هنرمندان ارجمندی که متأسفانه به دست غفلت و فراموشی، و شاید هم تغافل سپرده شده‌اند، نگرانی نسبت به زوال تدریجی غزل سنتی در هجوم انواع غث و سمین شعر معاصر که توجه بیشتر به این قالب فاخر را می‌طلبد، ادای دینی که نویسنده به خاطر بهره‌مندی از محضر آن استاد فقید نسبت به ایشان داشت و دلایل دیگر، باعث شد که نویسنده موضوع حاضر را ابتدا به عنوان موضوع پایان‌نامه کارشناسی ارشد خود در رشته زبان و ادبیات فارسی انتخاب کند که بعداً بنا به ابراز لطف و توصیه برخی از اساتید محترم و دوستان گرامی و با هدف تکریم استاد عابد و معرفی بیشتر ایشان و بخش کوچکی از شعرشان به جامعه ادبی کشور، بر آن شد که نسبت به چاپ این اثر در قالب کتاب اقدام کند.

محور اصلی کتاب

محور اصلی این اثر، تحقیق بر روی غزلیات استاد عابد در سه قسمت مضامین، ساختار و مبانی زیبایی‌شناسی است. با توجه به این که مبانی زیبایی‌شناسی شامل مباحث صناعات ادبی در مبحث ساختار هنری و ادبی غزل‌ها مورد بررسی قرار می‌گیرد و مطالب مربوط به آن در بخش ساختار هنری گنجانده شده، کتاب در سه فصل: کلیات، مضامین و ساختار تقسیم‌بندی شده است.

در فصل کلیات، ابتدا «زندگی، احوال و آثار استاد عابد» مورد بررسی قرار گرفته، سپس درآمدی بر غزل و غزلسرایی از آغاز تا امروز که شامل بحثی مختصر در تعریف غزل و سیر تحول آن در دوره‌های مختلف است، آورده شده است.

فصل مضامین شامل دسته‌بندی کلی موضوعات و سپس تقسیم‌بندی موضوعات غزل‌ها به مضامین جزئی‌تر است. اقتباس‌هایی که شاعر در مضامین غزل‌ها از شعرای گذشته کرده است، مضامین و تعبیرات بکر و تازه و مضامین تکراری که او با استفاده از صنایع گوناگون بدیعی و بیانی به آنها تازگی خاصی بخشیده است، از دیگر مباحث فصل مضامین هستند.

در فصل ساختار، ساختار غزل‌ها از سه منظر مورد بررسی قرار می‌گیرند: ۱- ساختار زبانی: که شامل نکات مربوط به دستور زبان و بررسی وجود یا فقدان ویژگی‌های خاص در زبان شعری استاد عابد است. ۲- ساختار آوایی: که شامل نکات مربوط به موسیقی و آهنگ غزل از قافیه و ردیف تا اوزان و بحور عروضی و بسامد استفاده از آنها است. ۳- ساختار هنری و مبانی زیبایی‌شناسی: در این بخش، در چند قسمت شامل شکل‌شناسی غزل، صنایع بدیعی (لفظی و معنوی)، بیان (تشبیه، استعاره، کنایه و مجاز) و برخی ویژگی‌های ادبی دیگر که از نظر تقسیم‌بندی شاید نتوان آنها را دقیقاً مختص به یکی از انواع ذکر شده دانست، به بررسی غزل‌های استاد عابد می‌پردازیم.

پیشینه تحقیق

متأسفانه قبل از اثر حاضر، هیچ کار تحقیقی جدی در خصوص آثار استاد عابد انجام نشده است و همین امر باعث شد که نویسنده بدون داشتن هیچ منبع تحقیقی در خصوص آثار این شاعر، اقدام به تحریر این اثر بکند که مسلماً بر دشواری و معایب کار می‌افزود. البته تا به حال ۳ جلد کتاب به نام‌های رخسار یار، آن ماه در محاق شده و عابد خلوت‌نشین، به عنوان یادنامه و ویژه‌نامه درگذشت و سالگرد درگذشت استاد عابد منتشر شده است که شامل شرح حال، گزیده اشعار او و مصاحبه‌ها و مقالاتی از اساتید ادب و دوستان او است که در تحریر بخش «زندگی، احوال و آثار استاد عابد»، از این ۳ جلد کتاب استفاده شده است. علاوه بر این کتاب‌ها، توضیحات محقق گرامی جناب آقای جمشید عزیزاده در بخش پایانی دیوان استاد عابد نیز، بارها مورد استفاده قرار گرفته است.

نکات قابل ذکر در خصوص این کتاب

۱- چنانکه قبلاً نیز اشاره شد کتاب حاضر در اصل به عنوان پایان‌نامه کارشناسی ارشد، مورد تحقیق و تألیف قرار گرفته است و اساتید محترم دانشگاه تبریز بویژه اساتید گرانقدر

جناب آقای دکتر واحد و جناب آقای دکتر اکرمی به ترتیب به عنوان اساتید محترم راهنما و مشاور، از مرحله تصویب عنوان پایان‌نامه تا مرحله دفاع، زحمات فراوانی در خصوص این اثر متحمل شده، با سعه صدر و گشاده‌رویی بنده را در انجام این کار یاری کرده‌اند که در اینجا از صمیم قلب، مراتب سپاس و تشکر خود را از ایشان و تمامی اساتید دیگرم اعلام می‌دارم.

- ۲- بخش زندگی، احوال و آثار استاد عابد با استفاده از ۳ کتاب رخسار یار، آن ماه در محاق شده و عابد خلوت‌نشین و استفاده از خاطرات شفاهی جناب آقای محمد سهرابی «صدیق» نگاشته شده است که از ایشان و همه عزیزانی که نوشته‌ها و گفته‌هایشان باعث پربارتر شدن کتاب حاضر شده است، صمیمانه سپاسگزارم.
- ۳- برخی از منابع ذکر شده در پایان کتاب، منابعی هستند که در نوشتن این اثر از آنها استفاده شده است، اما به دلیل عدم نیار ارجاع مستقیم به آنها صورت نگرفته است از جمله کتاب‌های: ستاره سحرگاهی، فرهنگ عروسی، دستور زبان استاد خیامپور، دیوان خاقانی و...
- ۴- در ارجاع به ابیات غزل‌ها، شماره بیت در سمت راست و شماره صفحه در سمت چپ ممیز نوشته شده است.
- ۵- توضیحات محقق معاصر جناب آقای جمشید علیزاده در پاره‌ای از ابیات در دیوان استاد عابد، در موارد متعددی مورد استفاده قرار گرفته است که لازم است در اینجا کمال تشکر خود را از ایشان اعلام دارم.
- ۶- از تمامی دوستان و عزیزان از جمله جناب آقای عباس داداش‌زاده «فانی» و جناب آقای ایوب شهازی که در مراحل مختلف تألیف و چاپ این اثر از یاری و همدلی و راهنمایی‌هایشان بهره برده‌ام، نهایت سپاس و تشکر را دارم.